

Н. В. МАЙЄР, В. О. ЮХИМЕНКО

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ
У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ
З ВИКОРИСТАННЯМ МОБІЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

монографія

Київ
Видавництво Ліра-К
2024

УДК 378.6:355]:[37.091.33:811.111'243]](477)(02)
М12

*Рекомендовано до друку вченою радою
Київського військового інституту телекомунікацій
та інформатизації імені Героїв Крут
(протокол № 2 від 26.09.2023 року).*

Рецензенти:

Оксана БІГІЧ – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та методики навчання іноземних мов Київського національного лінгвістичного університету;

Зоя КОРНСВА – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;

Тетяна ХРАБАН – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Київського військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут.

Майер Н. В., Юхименко В. О.

М12 Теорія і практика формування у майбутніх офіцерів професійно орієнтованої компетентності в англійськомовному діалогічному мовленні з використанням мобільних технологій : монографія / за заг. і наук. ред. Майер Н. В. Київ : Видавництво Ліра-К, 2024. 132 с.

ISBN 978-617-520-669-0

Монографію присвячено проблемі формування у курсантів, які здобувають вищу освіту за спеціальністю «Інформаційні системи та технології, професійно орієнтованої компетентності в англійськомовному діалогічному мовленні з використанням мобільних технологій». Обґрунтовано й представлено теоретичні і практичні аспекти формування у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти цільової компетентності з використанням полімодального засобу навчання.

Монографію адресовано викладачам, докторантам, аспірантам, магістрантам і всім, хто цікавиться проблемою іншомовної підготовки майбутніх офіцерів.

УДК 378.6:355]:[37.091.33:811.111'243]](477)(02)

ISBN 978-617-520-669-0

© Майер Н. В., Юхименко В. О., 2024

© Видавництво Ліра-К, 2024

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	4
Вступ	5
Розділ 1. Теоретичні засади формування професійно орієнтованої компетентності в англійськомовному діалогічному мовленні майбутніх офіцерів з інформаційних систем та технологій.....	12
1.1. Мета і зміст формування професійно орієнтованої компетентності в англійськомовному діалогічному мовленні	12
1.2. Психолого-педагогічні передумови формування у майбутніх офіцерів професійно орієнтованої компетентності в англійськомовному діалогічному мовленні	20
1.3. Дидактичний потенціал мобільних технологій для формування професійно орієнтованої компетентності в англійськомовному діалогічному мовленні курсантів з інформаційних систем та технологій.....	31
Розділ 2. Методика формування у курсантів професійно орієнтованої компетентності в англійськомовному діалогічному мовленні з використанням мобільних технологій	42
2.1. Критерії відбору навчального матеріалу для навчання англійськомовного діалогічного мовлення курсантів з інформаційних систем та технологій.....	42
2.2. Підсистема вправ для формування професійно орієнтованої англійськомовної компетентності в діалогічному мовленні курсантів з інформаційних систем та технологій.....	57
2.3. Модель організації навчального процесу для формування у курсантів професійно орієнтованої компетентності в англійськомовному діалогічному мовленні	87
Висновки	105
Список використаних джерел	107
Додатки.....	120

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ПОКАДМ	– професійно орієнтована компетентність в англійськомовному діалогічному мовленні
ЗСУ	– Збройні Сили України
ВВНЗ	– Вищий військовий навчальний заклад
СМР	– стандартизований мовленнєвий рівень
СТАНАГ	– Стандарт НАТО (Угода зі стандартизації)
ЗВО	– заклад вищої освіти

ВСТУП

Іншомовна освіта у Вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) України покликана формувати особистість майбутнього офіцера, здатного до партнерства з країнами-учасниками НАТО та ЄС, до переговорів і співпраці з іноземними колегами. У 1998 р. затверджено Концепцію навчання іноземних мов у ВВНЗ, де акцентовано практичне оволодіння курсантами іноземною мовою обсягом, необхідним для ведення бесіди в ситуативному та професійному спілкуванні задля обміну та одержання інформації.

Міністром оборони України від 01.03.2021 р. (Міністерство оборони України, 2021) затверджено Дорожню карту вдосконалення мовної підготовки у Збройних Силах України (ЗСУ) на 2021 – 2025 роки. Стратегічною метою визначено вивчення англійської мови для підвищення якості спілкування та взаємосумісності офіцерського та сержантського складу ЗСУ із особовим складом країн-членів НАТО.

Навчання іноземних мов є складовою професійної підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ. Вивчення навчальної дисципліни «Іноземна мова» у ВВНЗ має забезпечити формування у курсантів професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності, що передбачає практичне володіння іноземною мовою в обсязі програми «Мінімально-необхідний рівень СМР-2» згідно з мовним стандартом НАТО – «СТАНАГ 6001». Володіння професійно орієнтованою англійськомовною комунікативною компетентністю за «СТАНАГ 6001» поділяють на шість рівнів від 0 до 5: Рівень 0 – відсутність практичного вміння, Рівень 1 – виживання, Рівень 2 – функціональний, Рівень 3 – професійний, Рівень 4 – експертний, Рівень 5 – досконалий / рівень високодосвідченого носія мови (STANAG 6001, 2016). Визначення цих рівнів здійснюється комплексно з усіма показниками розвитку вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності: в аудіюванні, говорінні, читанні, письмі.

За «СТАНАГ 6001», рівень СМР-2, якого повинні досягти курсанти, зокрема які здобувають освіту за першим (бакалаврським) рівнем за спеціальністю Інформаційні системи та технології, є функціональним. Відповідно до цього рівня майбутній офіцер має

володіти: вміннями спілкуватися в повсякденних та стандартних робочих ситуаціях – надавати конкретні інструкції та вказівки, вміти ставити передбачувані запитання та відповідати на них, обговорювати у неформальній ситуації конкретні теми (робочі та сімейні справи, власне оточення, інтереси, подорожі, новини дня, зміни планів щодо подорожей або інших справ), вести розмову з носієм мови, який не має досвіду спілкування з іноземцями, хоча останній при цьому вимушений пристосовуватися до деяких обмежень, об'єднувати декілька речень у зв'язний розмовний блок, використовувати прості граматичні конструкції з дотриманням основних граматичних правил, хоча при цьому більш складні граматичні конструкції використовуються неточно або взагалі не вживаються, лексику використовувати точно в часто вживаних висловлюваннях, в інших випадках інколи незвично чи неточно. Попри те, що інколи відчувається брак розмовних навичок, у цілому розмовне вміння має забезпечувати можливість усного спілкування у відповідності з ситуацією (STANAG 6001, 2016, с. 23).

З огляду на специфіку професійної діяльності й стандарти освітньо-кваліфікаційної характеристики офіцера за спеціальністю Інформаційні системи та технології курсанти повинні, з-поміж іншого, володіти вміннями англійськомовного діалогічного мовлення для спілкування з іноземними партнерами під час перебування на міжнародних спільних навчаннях, міжнародних операціях і миротворчих місіях, для обміну досвідом і підвищення кваліфікації за кордоном. Упровадження сучасних мобільних технологій в освітній процес ВВНЗ підвищує ефективність англійськомовної підготовки курсантів, адже портативні засоби є автономними, зручними та доступними у будь-який час. Тому формування професійно орієнтованої компетентності в англійськомовному діалогічному мовленні (ПОКАДМ) курсантів з інформаційних систем та технологій з використанням мобільних технологій відповідає фаховим умінням майбутніх військових фахівців, сприяє вдосконаленню мовленнєвих навичок, розвитку мовленнєвих умінь, засвоєнню знань під час аудиторної та самостійної позааудиторної роботи. Водночас, наш практичний досвід викладання англійської мови у ВВНЗ, опитування офіцерів та щорічні тестування курсантів засвідчують недостатній рівень розвитку у них мовленнєвих умінь діалогічного мовлення.

З огляду на соціальне замовлення суспільства, розвиток методики навчання іноземних мов і суміжних з нею наук освітній процес з іноземних мов у ВВНЗ потребує постійного оновлення і вдосконалення, впровадження сучасних методик професійно орієнтованого іншомовного навчання майбутніх офіцерів. Водночас, констатуємо недостатню теоретичну і практичну розробленість дотичних методик, проаналізуємо наукові доробки, результати яких доцільно використовувати в освітньому процесу з іноземних мов у ВВНЗ України.

Дослідженню проблеми моделювання ситуацій професійної діяльності у навчанні іноземної мови у вищому навчальному закладі військового профілю присвячено дисертацію Бернацької (2004). Зокрема, дослідницею визначено дидактичні і педагогічні властивості імітаційного моделювання, його суб'єкт, об'єкт і структуру; за критеріями функціональної спрямованості, форми організації навчальної дії, тематичної визначеності, цільової установки, ступіню складності, характеру мовного матеріалу подано й описано загальну модель ситуацій професійної діяльності військовослужбовців, розкрито її особливості та умови реалізації; обґрунтовано доцільність використання сюжетно-рольових, військових ігор як засобу впровадження моделей ситуацій у діяльність із засвоєння іноземної мови. Також за результатами наукової розвідки доведено, що навчання англійської мови курсантів вищої військової школи буде результативнішим за умови використання моделей, що відображають конкретні професійні ситуації.

Златніковим (2012) теоретично обґрунтовано й практично розроблено методику навчання професійно орієнтованого аудіювання англійською мовою курсантів ВВНЗ. Автором визначено чинники об'єктивного і суб'єктивного характеру, що зумовлюють успішність навчання аудіювання (активізація навчально-пізнавальної діяльності курсантів на основі комунікативного й імітаційно-ігрового підходів, особистісна спрямованість навчання); виявлено лінгвістичні особливості англійськомовного автентичного мовлення військовослужбовців – носіїв англійської мови (широке використання військової термінології, емоційно-забарвлених елементів, військової лексики, експресивних виразів, чітких нормативних граматичних форм, скорочень в англійській військовій лексиці, специфічних мовленнєвих зворотів). З опертям на основні етапи реалізації аудитивної діяльності

(прослуховування, сприймання, усвідомлення та розуміння почутого, запам'ятовування, участь у комунікативних ситуаціях з використанням прослуханої інформації) визначено компоненти (ставлення до оволодіння вміннями професійно орієнтованого аудіювання англійською мовою, їх повнота і усталеність) і рівні володіння курсантами ВВНЗ вміннями аудіювання (низький, середній, достатній, високий). Відповідно до розробленої методики навчання курсантів професійно орієнтованого аудіювання англійською мовою реалізується на трьох етапах (підготовчо-організаційному (дотекстовому), змістовому (текстовому), творчому (післятекстовому)) з використанням комплексу вправ і дидактичних матеріалів. При цьому рекомендуються індивідуальні, мікрогрупові, групові та колективні форми організації навчальної роботи курсантів.

Несин (2013) у процесі дослідження теоретичних і практичних аспектів навчання майбутніх офіцерів англійськомовного монологічного мовлення на матеріалі військових брифінгів довела, що 1) професійна діяльність офіцерів потребує вміння продукувати військові брифінги чотирьох видів: брифінг-інформування, брифінг особового складу, брифінг-рішення, брифінг-місія; 2) навчання курсантів англійськомовного монологічного мовлення на матеріалі військових брифінгів має здійснюватися з урахуванням міжпредметних зв'язків (навчальні дисципліни військово-професійної та практичної підготовки майбутніх офіцерів) шляхом моделювання реальних умов проведення військових брифінгів з використання елементів драматизації та гумору, застосування вправ з режимом роботи в міні-групах і парах. При цьому ознайомлення курсантів із військовим брифінгом відбувається шляхом пояснення викладача з використанням мультимедійної презентації та відеоматеріалів або евристичної бесіди, після чого курсантам пропонуються спеціальні вправи за авторською методикою на підготовчому та основному етапах навчання майбутніх офіцерів англійськомовного монологічного мовлення. Дослідницею встановлено, що методика навчання курсантів англійськомовного монологічного мовлення на матеріалі військових брифінгів сприяє розвитку творчості, ініціативності, здатності курсантів приймати професійні рішення.

Основні особливості діалогічного мовлення майбутніх офіцерів-зв'язківців, а саме діалогу-радіообміну, його специфіку і

види, основні труднощі, які виникають в процесі радіокомунікації військових, досліджено Шаблій (2015).

Крикун (2018) розроблено авторську методику формування іншомовної професійної компетентності майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти, яка є поєднанням очного та дистанційного компонентів і реалізується на трьох етапах – коригувальному, основному і завершальному. Дослідниця експериментально довела, що запропонована методика забезпечує надійне методичне підґрунтя для опанування майбутніми магістрами військового управління основного курсу іноземної військової термінології під час очного навчання і в дистанційному курсі «Англійська мова для майбутніх магістрів військового управління».

Гребенюк (2019), з-поміж інших наукових здобутків, обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до професійної взаємодії у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки (упровадження в освітній процес форм і методів особистісно орієнтованого, проблемного та інтерактивного навчання; застосування інформаційно-комп'ютерних технологій для розвитку навичок отримання та передачі інформації в обмеженому часі, ефективної комунікації та англомовного спілкування; моделювання і проектування різних аспектів професійної взаємодії в іншомовному середовищі під час міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки). Слід відзначити також практичне значення цього дослідження, яке полягає, зокрема, в розробленні 1) інтерактивних форм навчання, 2) методики формування вмінь майбутніх офіцерів застосувати єдину форму наказу за моделлю SMESC, 3) спецкурсу «Іншомовна підготовка для участі у міжнародних операціях» (англійська мова) для інтенсифікації процесу формування готовності військовослужбовців Збройних Сил України до професійної іншомовної взаємодії з іноземними колегами під час участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки та військових навчань під егідою ООН та НАТО.

В останні роки прослідковується інтерес науковців до дослідження різних аспектів англійськомовного професійно орієнтованого навчання майбутніх військових фахівців з інформаційних технологій та розроблення інноваційних методик навчання.

Досліджуючи методику самостійного оволодіння англійськомовною лексико-граматичною компетентністю у читанні майбутніми військовими фахівцями з інформаційно-телекомунікаційних технологій, Лазаренко (2018) довела, що самостійне оволодіння курсантами цільовою компетентністю та навчальними стратегіями у читанні (подаються імпліцитно та експліцитно у вправах) з використанням мобільних застосунків сприяє впровадженню в освітній процес інформального навчання, яке підвищує мотивацію курсантів до асинхронної самостійної роботи. Ефективність навчально-пізнавальної діяльності курсантів забезпечується шляхом 1) використання майбутніми військовими фахівцями автентичних англійськомовних веб-текстів із інформаційних каналів мобільного застосунку Google Play Преса, які добираються за загальними (автентичності, тематичності, новизни, обсягу) та спеціальними (інформальності та інтерактивності у професійно орієнтованому навчанні, насиченості англійськомовних військово-технічних та військово-інформаційних текстів лексичними одиницями і граматичними структурами) критеріями; 2) самостійного відбору курсантами лексичних одиниць з автентичних англійськомовних веб-текстів з використанням мобільних застосунків від постачальника Google; 3) впровадження в освітній процес спеціально розробленого авторського мобільного застосунку *Mobile Learning Class* та мобільних застосунків Google, авторської підсистеми вправ, що реалізується на трьох етапах навчання – підготовчому, основному, завершальному.

Теоретичному обґрунтуванню і практичному розробленню методики формування у майбутніх військових фахівців з інформаційних технологій англійськомовної компетентності в академічному письмі присвячено дослідження Дзіман (2020). За авторською методикою, навчання курсантів академічного письма відбувається шляхом застосування ротаційної моделі змішаного навчання, в якій, в процесі вивчення дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування», курсанти змінюють місце роботи та види діяльності впродовж аудиторного заняття за визначеним графіком або за вказівкою викладача; при цьому зміна місця відбувається мінімум на одному етапі, на якому застосовується онлайн навчання. Формування у курсантів цільової компетентності відбувається в три етапи, кожен із яких поділяється на підетапи

для досягнення проміжних цілей навчання, а саме: 1) рецептивний (генерування ідей, моделювання та аналіз, організація ідей); 2) рецептивно-репродуктивний (пропедевтичний / засвоєння структурних моделей речень); 3) продуктивний (написання структурно-композиційних елементів статті, написання статті / анотації, коригування та редагування). Підсистема вправ і завдань, яка інтегрує жанровий, процесуальний і текстовий підходи до навчання письма, реалізується на основі хмарного сервісу Google Classroom.

Попри наукові здобутки дослідників та їхній внесок у розв'язання проблем професійно орієнтованого англійськомовного навчання майбутніх офіцерів за спеціальністю Інформаційні системи та технології, методика формування ПОКАДМ курсантів потребує спеціального теоретичного обґрунтування і практичного розроблення, зокрема необхідно обґрунтувати зміст, принципи, етапи навчання; обґрунтувати й розробити підсистему вправ та модель навчання англійськомовного діалогічного мовлення з використанням мобільних технологій.

Вирішенню окреслених завдань присвячено колективну монографію, актуальність якої зумовлена соціальним замовленням суспільства щодо підготовки висококваліфікованих офіцерів з інформаційних систем та технологій, низьким рівнем розвитку у майбутніх офіцерів ПОКАДМ, вагомою роллю мобільних технологій у навчанні англійськомовного діалогічного мовлення курсантів за спеціальністю Інформаційні системи та технології, нагальною потребою в наукових дослідженнях методики формування у майбутніх офіцерів ПОКАДМ з використанням мобільних технологій як самостійної наукової проблеми в прямій її постановці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ З ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Мета і зміст формування професійно орієнтованої компетентності в англійськомовному діалогічному мовленні

Сучасний випускник ВВНЗ має оволодіти професійно орієнтованою компетентністю в англійськомовному діалогічному мовленні для виконання професійних завдань, а також для фахового спілкування; вміти встановлювати ділові контакти задля взаємодії з підрозділами країн-членів НАТО та успішного реформування ЗСУ щодо наближення до стандартів Альянсу.

В освітньо-професійній програмі за спеціальністю 126 Інформаційні системи та технології професійно орієнтована англійськомовна компетентність офіцера визначається як здатність спілкуватися іноземною мовою в усній та письмовій формах відповідно до мовного стандарту НАТО «СТАНАГ 6001», що передбачає вивчення військової та спеціальної термінології відповідно до потреб подальшої військової служби (Освітньо-професійна програма, 2018). Водночас, *англійськомовна компетентність в діалогічному мовленні* тлумачиться як усне спілкування (продукування усної англійської інформації) шляхом володіння та здатністю і готовністю до оволодіння курсантами навичками та вміннями здійснювати підтримання потрібної комунікативної дистанції зі співрозмовником, правильного

реагування на спілкування, розуміння мотивів, інтенцій, стратегій поведінки як своїх власних, так і співрозмовників, розвиваючи теми англomовного міжособистісного спілкування у фаховому напрямку, використовуючи прийняті комунікативні формули, вербальні та невербальні засоби стимулювання суб'єкт-суб'єктної взаємодії, елементи соціокультурного контексту, необхідні для породження і сприйняття англійського мовлення з точки зору носія у нормальному (природному) чи пришвидшеному темпі у звичайних та несприятливих (стресових) умовах англomовного середовища з метою виконання фахових завдань (Лагодинський, 2013). Отже, складниками професійно орієнтованої англійськомовної компетентності в діалогічному мовленні майбутніх офіцерів з інформаційних систем і технологій є вміння, навички, знання та комунікативні здібності.

Тарнопольський (1993) зазначає, що в українській системі вищої освіти навчання іноземної мови для спеціальних цілей відбувається на основі програм, навчальних планів і матеріалів, укладених спеціалістами-мовознавцями і методистами (із залученням фахівців у відповідній галузі). Побаження конкретних студентів щодо їхніх мовних потреб, перспектив на майбутнє, інтенцій із використання іноземної мови не враховуються. Мета, зміст і методи навчання формулюються централізовано, навчальні матеріали є також загальними для викладання одного курсу в різних навчальних закладах. Такий підхід значно знижує мотивацію студентів до вивчення іноземної мови, їхню ініціативність, самостійність, можливість креативного вияву.

Задля з'ясування потреб військових щодо володіння професійно орієнтованою англійськомовною комунікативною компетентністю взагалі та ПОКАДМ зокрема, ми провели анкетування курсантів та офіцерського складу з інформаційних систем і технологій ВВНЗ України (приклади анкет подано у Додатках А, Б). 47% опитаних курсантів вважають, що будуть використовувати іноземну мову для обговорення фахових проблем з іноземними делегаціями, 34% – для читання статей за фахом, 26% – для презентації власних проєктів на міжнародних конференціях, 21% – для ділового листування. Водночас 58% офіцерів зазначили, що використовують англійську мову для ведення діалогів з іноземними колегами, 31% – для читання фахових видань, кореспонденції, 17% вміють сприймати іншомовну

інформацію на слух. Результати анкетування підтверджують актуальність навчання майбутніх офіцерів англійськомовного діалогічного мовлення.

Охарактеризуємо складники ПОКАДМ майбутніх офіцерів з інформаційних систем та технологій.

Складниками ПОКАДМ майбутніх офіцерів з інформаційних систем та технологій є вміння (мовленнєві, навчальні, інтелектуальні, організаційні, компенсаційні), навички (фонетичні, лексичні, граматичні), знання (мовні, мовленнєві) та розвинені комунікативні здібності, які функціонують взаємопов'язано. Розглянемо ці складники детальніше.

Іншомовні мовленнєві вміння – це вміння розуміти конкретний зміст діалогу у процесі спілкування на повсякденну, суспільну та професійну тематику; розпізнавати важливу інформацію під час обговорень, дискусій, лекцій, бесід, що пов'язані з навчанням і професією; розуміти комунікативні наміри мовця; спілкуватися на академічні та професійні теми; ініціювати і закінчувати діалог; підтримувати спілкування, використовуючи мовленнєві кліше, притаманні діалогам різних функціональних типів; використовувати стягнені форми, характерні для діалогічного мовлення; запитувати інформацію; комбінувати репліки згідно з комунікативним наміром; адекватно реагувати на репліки співрозмовника; емоційно забарвлювати діалог, використовуючи відповідну інтонацію, жести, міміку, вигуки, характерні для мовленнєвої поведінки носіїв мови; вести бесіду з однією чи кількома особами відповідно до комунікативної ситуації (Ніколаєва, 2013).

Інтелектуальні вміння курсантів – це вміння розпізнавати, класифікувати, оброблювати та оцінювати інформацію, отриману під час розмови, і, як наслідок, висловлювати свою точку зору.

Щодо навчальних умінь, то курсанти повинні вміти користуватися сучасними мобільними пристроями як засобом навчання. У такий спосіб вони мають змогу використовувати спеціальні навчальні програми, зорові та звукові опори. Окремі засоби навчання можуть виконувати функцію носіїв інформації для самостійного опрацювання курсантами з метою оволодіння навчальним матеріалом.

У процесі анкетування майбутні офіцери (48%) зазначили, що для успішного спілкування англійською мовою з іноземними